

Nr 34.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående iståndsättande av södra flygelbyggnaden å gruvingenjörsbostället Stora Gården nr 1 i Ljusnarsbergs socken av Örebro län m. m.; given Stockholms slott den 26 januari 1923.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

C. E. Svensson.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 26 januari 1923.

Närvarande:

Statsråden LINDQVIST, THORSSON, SANDLER, NOTHIN, SVENSSON, HANSSON, ÅKERMAN, LINDERS, ÖRNE.

Chefen för handelsdepartementet, statsrådet Svensson, anför:

I skrivelse den 8 november 1920 anhöllo Kopparbergs köpings fullmäktige genom sin ordförande, att Kungl. Maj:t snarast måtte vidtaga åtgärder för bevarande och framtida underhållande av det inom Kopparbergs köping belägna gruvingenjörsbostället Stora Gården.

I skrivelsen anfördes, bland annat, att bostället tillhörande bygghang till riksdagens protokoll 1923. 1 saml. 29 häft. (Nr 34.) 1

nader härstammade från 1700-talet samt utgjorde värdefulla minnen från svunna tider. Byggnaderna befunne sig emellertid för närvarande i bristfälligt skick. Då de med sitt säregna utseende tillika med ett par andra äldre byggnader, som på sin tid av församlingen och kommunen iståndsatts, vore de enda historiskt betydande byggnaderna på platsen, framstode det såsom ett allmänt önskemål, att dem vederfores en snar och välbehövlig restaurering.

Historik.

Beträffande tillkomsten och naturen av ifrågavarande boställe ber jag att få meddela följande.

Enligt salubrev av den 2 maj 1763 försålde bergsrådet D. Heijken-skiöld till Nya Kopparbergs, Grythytt, Hellefors och Hjulsjö bergslager ett markområde med tillhörande åbyggnader att nyttjas till bergmästarboställe samt anhöll, att bergskollegium måtte åtaga sig överuppsikten över detta boställe. Sedermera förenades med bostället lägenheten Stortorpet, som år 1786 av bruksägarna inom Nya Kopparbergs bergmästar-döme för ändamålet inköpts.

Med underhåll och nybyggnader å bostället har staten ej tagit befattning. Visserligen förklarades i Kungl. Maj:ts brev den 8 maj 1829 angående bergsfrälsefrihetens upphörande för Nya Kopparbergs bergslag m. m., att bostället skulle förlänas natur och egenskap av kronoboställe, men den 11 november 1856 meddelade Kungl. Maj:t, i anledning av ansökning av boställshavaren om erhållande av statsanslag till boställets reparerande, att sådant anslag icke kunde beviljas, och vid för bergsstaten fastställda löneregleringar har enligt riksdagens beslut värdet av boställsförmånen ej avräknats å boställshavarens avlöning, ehuru vid 1885 års riksdag sådant var av Kungl. Maj:t ifrågasatt.

Sedan den bergmästartjänst, för vilken bostället ursprungligen avsågs, indragits, har bostället varit indelat åt gruvingenjören i mellersta bergmästartriktet.

Huvudbyggnaden samt de i norr och söder om boställets gårdsplan förlagda två flyglarna och två paviljongerna, de förra östligare och närmare huvudbyggnaden samt de senare belägna längre mot väster och flankerande infarten till gården, lära enligt uppgift vara uppförda på 1740-talet och erbjuda ett icke obetydligt kulturhistoriskt intresse. Enligt syneprotokoll av den 8 september 1762, då den försäljning, ovan omförmälda salubrev avser, redan synes hava kommit till stånd, insynades bland annat samtliga nyss nämnda åbyggnader. Vid syneförrättning den 30 augusti 1880 mellan bergmästaren A. F. Baer, avträdare, och gruvingenjören C. F. Danielsson, tillträdare, beslöt emellertid synrerätten,

jämlikt 27 kapitlet 3 § byggningsbalken — på yrkande av tillträdaren samt med instämmande av avträdaren och under förklaring från Nya Kopparbergs bergslags vid förrättningen närvarande ombud, att bergslaget ej hade något att däremot erinra — att boställsinnehavaren skulle befrias från vidare skyldighet att underhålla södra flygeln.

Bostället har sedermera innehafts av nuvarande bergmästaren i mellersta bergmästardistriktet C. O. Norelius samt f. d. gruvingenjören O. H. Sundholm och innehaves numera av gruvingenjören i mellersta bergmästardistriktet K. J. J. Kræpelien.

Av ifrågavarande boställe äro numera vissa delar fransålda. I skrivelse den 21 maj 1915, nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen den 26 februari samma år, nr 52, angående försäljning av vissa delar av gruvingenjörsbostället Stora Gården nr 1 och Stortorp nr 1 i Ljusnarsbergs socken av Örebro län, medgav nämligen riksdagen, bland annat, att ifrågavarande boställe, med undantag av ett närmare angivet område om 6.9962 hektar av Stora Gården nr 1, som fortfarande skulle utgöra gruvingenjörsboställe och genom ägostyckning avskiljas, finge för ett pris av 54,433 kronor 26 öre samt på vissa villkor i övrigt försäljas till Kopparbergs köping, varjämte riksdagen förklarade, att köpeskillingen skulle överlämnas till statskontoret för att, efter det ett belopp av 288 kronor 40 öre av viss orsak avräknats, till sin återstående del särskilt förvaltas såsom en räntebärande fond, samt att räntan å sagda fond finge, tillsvidare och intill dess annorlunda förordnades, uppbäras av gruvingenjören i mellersta bergmästardistriktet.

Sedan Kungl. Maj:t i anledning av sagda riksdagsskrivelse meddelat erforderligt beslut, hava ifrågavarande medel förvaltats av statskontoret under benämning »Gruvingenjörsbostället Stora Gårdens försäljningsmedel».

Vid den syneförrättning, som den 31 mars 1921, i anledning av nuvarande boställshavaren, gruvingenjören Kræpeliens tillträde, ägde rum, därvid kommerserådet K. Sidenvall och byggnadsrådet S. Curman i egenskap av representanter för kommerskollegium respektive byggnadsstyrelsen närvaro, framställde Sidenvall yrkande, att södra flygeln ånyo skulle insynas som laga hus, bland annat av den anledningen, att flygeln även efter utsyningen tagits i anspråk för olika ändamål. Byggnadsrådet Curman, som instämde häri, förklarade, att flygeln utgjorde en så integrerande del av gårdsanläggningen, att, om flygeln försvunne,

*Riksdagens
skrivelse den
21 maj 1915,
nr 163.*

*Syneförrätt-
ning den 31
mars 1921 vid
nuvarande
boställshava-
rens tillträde.*

gården skulle få sin karaktär helt förvanskad och som kulturhistoriskt minnesmärke lida högst betydlig skada.

Tillträdaren godkände detta yrkande, under förutsättning att flygeln ifråga i fullgott skick in- och utvändigt överlämnades att av honom underhållas.

I avseende å boställets övriga byggnader och anläggningar uppskattades vid syneförrättningen bristerna till ett belopp av 7,470 kronor, och ålades avträdaren att inom viss förelagd tid bota desamma.

Över ovan omförmälda av Kopparbergs köpings fullmäktige gjorda framställning har kommerskollegium den 9 mars 1922 avgivit infordrat utlåtande, varmed överlämnats, bland annat, avskrift av ett utav länsarkitekten i Kopparbergs län avgivet tjänstememorial över en den 29—31 mars 1921 förrättad besiktning av ifrågavarande boställe ävensom utdrag av Kopparbergs köpings fullmäktiges protokoll den 25 oktober 1921, innefattande vissa uttalanden i nu ifrågavarande ämne.

*Länsarkitek-
tens memorial
den 29—31
mars 1921.*

Av länsarkitektens memorial framgår, att bostället i sin helhet vid den tidpunkt, då han besiktigade detsamma, befann sig i ett tämligen bristfälligt skick. Beträffande särskilt den vid syneförrättningen den 30 augusti 1880 utsynade södra flygeln, i memorialet kallad »kavaljersflygeln», anfördes, att förfallet å densamma nått därhän, att stora hål uppstått i yttertak, trossbotten och innertak, varigenom åsar, bjälklag och golv tagit röta. Som grunden ej låge på frostfritt djup, hade den delvis fallit sönder och satt sig i nordvästra och nordöstra hörnen, varigenom golven erhållit lutning och fönstren blivit sneda. Kostnaderna för flygelbyggnadens återställande i fullt beboeligt skick uppskattades av länsarkitekten till 9,500 kronor.

I avseende å övriga å bostället befintliga, vederbörligen insynade byggnader ansåge länsarkitekten ett belopp av 12,600 kronor erforderligt för deras försättande i ett med deras kulturhistoriska värde fullt förenligt skick.

*Kopparbergs
köpings full-
mäktiges yt-
rande den 25
oktober 1921.*

Med anledning av vad som i ärendet förekommit och för att er- hålla kännedom, huruvida Kopparbergs köping vore villig att ikläda sig kostnaden för södra flygelns iståndsättande eller huruvida köpings- fullmäktige funne sig i annan form böra medverka till ändamålets vinnande, avlät kommerskollegium den 16 augusti 1921 en skrivelse till köpingsfullmäktige. Härå svarade fullmäktige genom översändande av utdrag av protokoll från fullmäktiges sammanträde den 25 oktober

1921, däri fullmäktige, under uttalande av sitt intresse för flygelns iståndsättande, förklarade sig icke kunna anslå medel därtill, enär köpingen ej tillförsäkrats vare sig ägande- eller dispositionsrätt till byggnaden och köpingen därjämte saknade andra medel till dylikt restaureringsarbete än sådana, som kunde erhållas uttaxeringsvägen.

Slutligen må i detta sammanhang nämnas, att gruvingenjören Kræpelien i en till kommerskollegium ställd, den 11 januari 1922 dagtecknad skrift hemställt, att viss av honom vid tillträdet av bostället från avträdaren för 2,316 kronor inköpt egendom såsom spis, innanfönster, köksinredning m. m., vilken egendom vore för bostället erforderlig, måtte efter skedd värdering inlösas med till bostället hörande fondmedel.

Framställning av gruvingenjören Kræpelien.

För egen del anför kommerskollegium i sitt ovannämnda utlåtande i huvudsak följande.

Kollegium funne i hög grad önskvärt, att bostället återställdes i bästa möjliga skick och att därmed införlivades de därför behövliga, avträdaren förut tillhöriga inventarier m. m., som av boställshavaren hembjudits.

Kommerskollegii utlåtande den 9 mars 1922.

Härför syntes emellertid, särskilt under nuvarande för statsfinanserna brydsamma tider, ej böra ifrågasättas anslag av statsmedel. Där emot funne kollegium, att den ovan omförmälda fonden av försäljningsmedel borde kunna erbjuda möjlighet till bestridande av kostnaderna. Enligt vad kommerskollegium inhämtat från aktiebolaget Nya Kopparbergs bergslag, vilket bolag vid föregående tillfällen ansett sig, såsom efterträdare till en av donatorerna, Nya Kopparbergs bergslag, hava intressen att bevaka beträffande bostället, mötte från detta bolags sida icke hinder mot fondens anlåtande för ändamålet. Av hänsyn till boställshavaren ansåge sig kollegium dock ej böra ifrågasätta annat än minsta möjliga utgift, som vore förenlig med ändamålets vinnande, och ansåge sig kollegium därför böra avstå från krav på boställets fullständiga restaurerande enligt länsarkitektens i Kopparbergs län längst gående förslag. Några utgifter av fondmedel för de *insynade* byggnaderna, vilkas iståndsättande ålåde avträdaren, ville kollegium alltså icke ifrågasätta, utan förordade endast, att av fondmedel bekostades dels södra flygelns sättande i fullt beboeligt skick, dels ock inlösningen av den för bostället erforderliga egendom, som av boställshavaren hembjudits.

Kollegii utlåtande utmynnar i en hemställan, *dels* att åt byggnadsstyrelsen måtte lämnas i uppdrag att låta sätta södra flygeln i fullt

beboeligt skick i huvudsaklig överensstämmelse med det av kollegium förordade förslaget, dock att kostnaden härför ej finge överskrida 9,500 kronor, att utgå ur förut nämnda försäljningsmedel, dels att föreskrift måtte lämnas, att, sedan flygeln färdigstälts, densamma åter skulle insynas som laga hus å bostället samt att de kostnader för denna syneförrättning, vilka ej kunde som kostnader för tjänsteresor utgå av andra medel, måtte få gäldas ur samma försäljningsmedel, dels ock att den av Kræpelien till inlösen erbjudna egendomen med visst undantag måtte få, sedan Kræpelien till kollegium inkommit med intyg om egendomens värde, avgivet av två personer, vilka kollegium kunde som sakkunniga godkänna, av kollegium för bostället inlösas.

Byggnadsstyrelsen.

Efter remiss har därefter byggnadsstyrelsen den 22 mars 1922 avgivit utlåtande i ärendet samt därvid anfört följande:

»Byggnadsstyrelsen får på det livligaste tillstyrka kommerskollegii framställning om den södra flygelns försättande i fullt beboeligt skick samt anser, att detta bör kunna ske för en kostnad av högst 9,500 kronor, under förutsättning att arbetet kommer till utförande under sommaren 1922. Dess uppskjutande skulle med säkerhet medföra, att arbetet komme att draga än större kostnader, då skadorna i huset hastigt gripa omkring sig. I nämnda summa har emellertid ej inräknats kostnad för arbetsledning, varför byggnadsstyrelsen hemställer om beloppets höjande till högst 10,000 kronor.»

Kommerskollegii utlåtande den 23 maj 1922.

Sedermåra har kommerskollegium den 5 april 1922 anbefallts att i ärendet infordra och till Kungl. Maj:t inkomma med yttrande från nuvarande innehavaren av ifrågakvarn boställe, gruvingenjören Kræpelien.

Med utlåtande den 23 maj 1922 har kommerskollegium överlämnat från Kræpelien infordrat yttrande av den 6 i samma månad. Däri anför Kræpelien, bland annat, följande:

»Vid syneförrättning den 31 mars 1921 påyrkade kronombudet med instämmande av närvarande byggnadsrådet S. Curman, att södra flygelbyggnaden åter skulle insynas såsom laga hus. Med hänsyn till den förvanskning av gårdens karaktär, som skulle bli följden, om flygeln försvunne, godkände undertecknad såsom tillträdare detta yrkande under förutsättning, att flygeln i fullgott skick in- och utvändigt överlämnades att av mig underhållas. Att dess iordningsställande ifrågasattes ske med Stora Gårdens försäljningsmedel till ett belopp av nära 20 procent måste jag beklaga, enär jag såsom dess boställsinnehavare uppbär fondens avkastning. Då medel för ändamålet ej synas kunna erhållas på annat sätt, torde annan lösning likväl ej återstå för flygelns bevarande.»

Kræpelien hemställer slutligen, att det belopp, som från fonden skulle tagas i anspråk, måtte begränsas till högst 9,500 kronor.

För egen del uttalar kommerskollegium i sistnämnda utlåtande, att kollegium, som i likhet med boställshavaren helst såge, att iståndsättandet kunde försiggå för högst 9,500 kronor, funne sig hava grundad anledning till den förmodan, att med den allmänna pris- och lönesänkningen iståndsättandet skulle kunna verkställas för detta pris. Kollegium ansåge sig emellertid ej böra motsätta sig, att högst 10,000 kronor för ändamålet användes av de avsedda fondmedlen, dock under förutsättning av förklaring från Kungl. Maj:ts sida, att hela kostnaden om möjligt hölles inom 9,500 kronor.

Till vad kommerskollegium föreslagit och hemställt i ärendet har statskontoret i ett den 3 juli 1922, till följd av remiss, avgivet utlåtande tillstyrkt bifall med följande motivering: *Statskontoret.*

»Då de av kollegium ifrågasatta medlen för iståndsättande av bostället komma att användas för dess förkovran samt nuvarande innehavaren av bostället samtyckt till de av kollegium föreslagna åtgärder, finner statskontoret hinder icke för att kostnaderna bestridas från de medel, som under benämning 'gruvingenjörsbostället Stora Gårdens försäljningsmedel' ställts under statskontorets förvaltning.»

Det betydande kulturhistoriska värde, som, enligt vad i ärendet upplysts, de å ifrågavarande boställe uppförda byggnaderna måste anses äga, gör det efter mitt förmenande önskvärt, att åtgärder vidtagas för deras bevarande i värdigt skick. Av särskild vikt torde därvid vara, att den omtalade, år 1880 utsynade södra flygeln på ett tillfredsställande sätt iståndsättes samt insynas bland boställshusen för att liksom övriga åbyggnader underhållas genom boställshavarens försorg. Denna byggnad befinner sig, enligt vad handlingarna i ärendet giva vid handen, för närvarande i sådant tillstånd, att arbetet med dess återställande icke utan allvarliga olägenheter kan uppskjutas. Jag tillstyrker därför, att åtgärder snarast möjligt vidtagas för flygelns iståndsättande enligt det av länsarkitekten uppgjorda förslaget. *Departements-
chefen.*

Då, såsom i det föregående omnämnts, byggnaden icke ingår bland de å bostället insynade husen, är boställshavaren emellertid icke skyldig att bekosta de ifrågasatta reparationsarbetena. För egen del har han medgivit, att kostnaderna härför finge — intill ett belopp av 9,500 kronor — bestridas ur den under statskontorets förvaltning stående fond, som bildats genom avsättning av köpeskillingen för vissa från bostället frånskilda markområden, »Gruvingenjörsbostället Stora Gårdens försäljningsmedel», och vars ränteavkastning boställshavaren äger uppbära.

Visserligen hava av byggnadsstyrelsen kostnaderna för byggnadens

iståndsättande, utgifterna för arbetsledning inbegripna, beräknats till omkring 10,000 kronor. Då emellertid kostnadsförslaget uppgjorts redan i mars månad 1921 torde man, med hänsyn tagen till den därefter inträffade sänkningen av den allmänna pris- och lönenivån, kunna utgå från att de sammanlagda utgifterna för reparationsarbetet skola, även om därtill läggas kostnaderna för byggnadens insynande såsom laga hus, fullt rymmas inom det av boställshavaren angivna beloppet. Vad angår den av byggnadsstyrelsen uttalade farhågan, att, därest reparationserna icke utfördes under sommaren 1922, byggnadens förstöring skulle så fortskrida, att reparationskostnaderna komme att ökas, har jag förvissat mig om att något dylikt icke inträffat, enär genom den nuvarande boställshavarens försorg vissa provisoriska åtgärder till förhindrande av flygelns ytterligare förfall redan vidtagits.

För egen del finner jag mig i likhet med kommerskollegium och statskontoret böra giva min anslutning till boställshavarens ovannämnda förslag, vilket synes mig erbjuda en under förhandenvarande förhållanden tillfredsställande lösning av föreliggande spörsmål. Något anslag av statsmedel skulle sålunda icke behöva för ändamålet ifrågasättas. Med hänsyn till vad i ovan omnämnda riksdagsskrivelse den 21 maj 1915 föreskrivits rörande förvaltningen och dispositionen av förberörda fond, torde emellertid frågan om fondens anlitande för här avsett ändamål böra underställas riksdagens prövning. Jag förordar alltså, att framställning till riksdagen göres om medgivande att för iståndsättande av ifrågavarande flygelbyggnad samt dess insynande bland de hus, för vilka boställshavaren är underhållsskyldig, ur fonden taga i anspråk ett belopp av högst 9,500 kronor.

Vidkommande övriga å bostället befintliga, vederbörligen insynade byggnader är att märka, att underhållsskyldigheten åligger boställshavaren och att i enlighet härmed vid den år 1921 hållna av- och tillträdessynen avträdaren ålagts att inom viss tid bota de vid synen befunda bristerna. Några åtgärder från statsverkets sida i avseende å dessa byggnader saknar jag sålunda anledning ifrågasätta.

Beträffande slutligen nuvarande boställshavarens av kommerskollegium biträdade framställning om inlösen med medel från ovan omnämnda fond av vissa av honom från förre boställshavaren övertagna inventarier m. m. synas mig tillräckliga skäl icke föreligga för den ifrågasatta åtgärden, vilken, om den vidtages, skulle kunna i viss mån betraktas såsom av prejudicerande natur och i framtiden tagas till intäkt för nya framställningar i enahanda syfte. Jag kan sålunda icke biträda framställningen i fråga.

Under åberopande av vad här ovan anförts hemställer jag alltså, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva,
att av den fond, som under benämning »Gruvingenjörsbostället Stora Gårdens försäljningsmedel» förvaltas av statskontoret, må för istånd-sättande av södra flygelbyggnaden å gruvingenjörsbostället Stora Gården nr 1 i Ljusnarsbergs socken av Örebro län samt byggnadens insynande bland de hus, för vilka boställshavaren är underhållsskyldig, disponeras ett belopp av högst 9,500 kronor.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen behagar Hans Maj:t Konungen bifalla samt förordnar, att proposition skall till riksdagen avlåtas av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Olof Edström.